

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

І.М. Литвин

Г.В. Нікішенко

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ**

Науково-методичний посібник

**Черкаси
2017**

ББК 88.4

Л 64

АВТОРИ-УПОРЯДНИКИ:

Литвин І.М., кандидат педагогічних наук, методист лабораторії розвитку освіти та педагогічних інновацій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»,

Нікішенко Г.В., учитель-логопед дошкільного навчального закладу (ясла-садок) спеціального типу №23 «Струмок» Черкаської міської ради Черкаської області

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрющенко Т.К., доктор педагогічних наук, завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

Чунарьова В.Г., вихователь-методист дошкільного навчального закладу (дитячий садок) спеціального типу №35 «Горобинка» Черкаської міської ради Черкаської області

Л64

Литвин І. М., Нікішенко Г. В. Національно-патріотичне виховання в логопедичній роботі дошкільного закладу: науково-методичний посібник / І.М. Литвин, Г.В. Нікішенко. – Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2017. - 77 с.

Зміст навчально-методичного посібника складають цікаві форми роботи з національно-патріотичного виховання із дітьми, які мають порушення мовлення старшого дошкільного віку, розкрито ідеї виховання українців із спадщини Софії Русової. Запропоновано методичні рекомендації, авторський тематичний план роботи вчителя-логопеда відповідно до якого, діти знайомляться з історичною особою чи подією відповідно до звуку, букви, що вивчається на даному занятті та подано конспекти різних типів занять, на яких формуються патріотичні почуття і національна свідомість.

Матеріали посібника призначаються для керівників, вихователів-методистів, вчителів-логопедів, вихователів дошкільних навчальних закладів.

Рекомендована до друку Вченою радою КНЗ «Черкаського ОПОПП ЧОР».
Протокол №2 від 08.06.2017.

© КНЗ «ЧОПОПП Черкаської обласної ради», 2017.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1. Особливості національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку	8
1.2. «Нація народжується біля дитячої колиски», життєвий та педагогічний шлях Софії Русової	12
1.3. Мова – генетичний код нації	18
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ	22
2.1. Методичні рекомендації для вчителів-логопедів дошкільних навчальних закладів з реалізації національно-патріотичного виховання дошкільників	22
2.2. Орієнтовний календарний план корекційно-розвиткової роботи та тематичний план з реалізації національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення	26
2.3. Конспекти занять	43
ВИСНОВОК	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

*«В мені щодня пульсує Україна!
Жива, натхненна, вірна і свята!
І щоб там не казали про руїни –
Моя Україна є в мені щодня!!!»...*

(Ольга Ілюк)

У контексті історичних викликів сучасності, національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку є пріоритетним та актуальним. Дошкільний навчальний заклад – це фундамент, основа, перша сходинка у здобутті дитиною освіти. Саме дошкілля є тією «дитячою колискою», біля якої народжується нація.

Дошкільний вік є найсприятливішим для емоційно-психологічної дії на дитину, оскільки образи сприйняття дійсності, культурного простору дуже яскраві і сильні, тому вони залишаються в пам'яті надовго, а іноді і на все життя, що дуже важливо у національно-патріотичному вихованні.

Ідея виховання любові до рідного краю, славетної історії своїх предків закладена в українській народній педагогіці. Її відстоювали й дбали про втілення в життя Б.Грінченко, П.Куліш, Л.Українка, Т.Шевченко, І.Франко та ін.

У педагогічних творах К.Ушинського переконливо доводиться важливість урахування принципу народності у вихованні та навчанні дітей, залучення їх до звичаїв та традицій рідного народу. Питання формування громадянина своєї країни засобами історії розглядали С.Русова, О.Дорошенко, Н.Селезінкова, І. Нагребецький.

На підставі узагальнення психолого-педагогічних досліджень сучасних українських учених (Л.Артемова, А.Богущ, О.Запорожець, Г.Люблінська, Н.Лисенко, С.Рубінштейн) встановлено, що у дітей старшого дошкільного віку виникають реальні можливості для засвоєння знань, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду і безпосереднього сприймання, а також є віддаленими у часі [6]. Отже, як свідчать наукові джерела, в дошкільному віці

уже мають місце психолого-педагогічні передумови для ознайомлення дітей з історією України. Дослідники вважають, що знання про історичне минуле нашої держави є головними у формуванні системи уявлень про Україну та її народ.

Наші предки будували підмурівок нашої країни у тяжких та драматичних обставинах. Щось їм вдалося, щось – ні, але зрозуміло, що кожному поколінню українців треба вміти відстояти своє.

Не тільки тим хлопцям, що захищають нас від агресора в зоні військових дій на сході нашої держави. Ми усі знаходимося в епіцентрі, кожний у своєму. Україна починається з кожного з нас. І «моя хата» - не з краю! Я завжди на передовій:

- Якою я бачу Україну?
- В якій Україні я хочу жити?
- Який мій особистий вклад для зміцнення та розквіту держави?
- Які мої думки, мої ідеї, моя творчість, моя свобода, моя сміливість, моя відповідальність, моя допомога, мій голос, мій вибір ...

Історія кожної нації, представленої на політичній мапі сучасної Європи, зберігає пам'ять про сторінки, без яких націю неможливо собі уявити.

Працюючи у дошкільного навчального закладі педагоги через різні складові організації діяльності займаються національно-патріотичним вихованням дітей. В освітній діяльності закладу з цього напрямку враховуються особливості національного складу вихованців, їхніх родин і співробітників закладу, наявність дітей із родин вимушених переселенців із Донецької, Луганської областей і АР Крим, а також біженців з інших країн, де відбуваються військові конфлікти.

Інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності сприяє виробленню у дошкільників цілісної системи уявлень і елементарних понять про загальнолюдські й національні морально-духовні цінності, а також формуванню змалку національної самосвідомості, патріотичних почуттів. Оскільки основою національно-патріотичного виховання дошкільників є

виховання через емоції і дії з метою формування системи цінностей і практичного досвіду, важливо поєднувати різні форми організації дитячої життєдіяльності для ширшого залучення вихованців до різноманітних видів активності.

Працюючи в дошкільному навчальному закладі вчитель-логопед не обмежується стінами логопедичного кабінету, де він безпосередньо виконує свої функціональні обов'язки з корекції порушень мовлення.

Вчитель-логопед приймає участь у підготовці дитини до тематичних свят чи загальносадкових заходів. Допомагає вихователям у підготовці дітей до виховних заходів, а саме: підбирає віршики, насичені тими звуками, які дитина на даному етапі корекційно-розвиткової роботи може вимовляти; працює над інтонаційною виразністю; розширює та уточнює словник та формує основи патріотичних почуттів, громадянську свідомість.

«Літературна скринька» – невичерпне джерело для розвитку мовлення та виховання елементів патріотизму дітей дошкільного віку і вчитель-логопед користується ним сповна: чи то уривки, доречні до теми та мети заняття, казок, оповідань, чи віршовані фольклорні та авторські твори.

Пропонуючи методичні рекомендації та тематичний план з реалізації національно-патріотичного виховання дітей-логопатів старшого дошкільного віку, автори-упорядники розуміють, що талановиті та творчі педагоги, які пов'язали своє життя з дошкільною логопедією використовують дані матеріали для педагогічної діяльності.

Бажаємо вчителям-логопедам долати мовленнєві порушення дітей через мовне посередництво, долучити їх до національної історії, до національної культури, до глибинної сутності народного життя.

Вчитель впливає на вічність.

Він ніколи не знає, де завершиться його вплив.

(Генрі Брукі Адамс)

РОЗДІЛ 1. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Особливості національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку

Проблеми сьогодення обумовили необхідність виховання патріотизму, починаючи з дошкільного віку. У дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності національно-патріотичне виховання дошкільників здійснюється згідно з положеннями Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки (затверджена Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року за №580/2015), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 року за № 641), інших документів, що унормовують діяльність закладів освіти.

Адже саме у цей період відбувається формування культурно-ціннісних орієнтацій духовно-етичної основи особистості дитини, розвиток її емоцій, відчуттів, мислення, механізмів соціальної адаптації в суспільстві, починається процес національно-культурної самоідентифікації, усвідомлення себе в навколишньому світі.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їх інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання [1].

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, художнє слово практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Для національно-патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування у дітей національно-патріотичних почуттів. Найсприятливішим є середній та старший дошкільний вік, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

Цілеспрямоване національно-патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. З цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють дошкільнят, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми у громадських справах.

Концепція дошкільного виховання в Україні, сповідуючи національно-патріотичний підхід до виховання дітей дошкільного віку, актуалізує його народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями.

Основними умовами ефективної реалізації завдань з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в дошкільному навчальному закладі є такі:

- організація розвивального середовища (природного, соціального, предметно-культурного);
- належне програмно-методичне забезпечення освітнього процесу (необхідними програмами, навчально-методичною, художньою літературою, методичними розробками тощо);
- інтегрування в освітньому процесі різних форм роботи з дітьми, методів, засобів педагогічного впливу, видів дитячої діяльності; систематичне вивчення стану освітньої роботи, її результативності;
- оптимізація методичної роботи з кадрами, в тому числі із застосуванням сучасних засобів інформування з професійних питань, використанням інтерактивних форм підвищення фахової майстерності педагогів закладу;
- зв'язок з іншими навчальними закладами, науковими установами, музеями, громадськими, волонтерськими організаціями тощо;

- співпраця з батьками вихованців у питаннях психолого-педагогічної просвіти, залучення до участі в освітньому процесі дошкільного закладу;
- своєчасна і дієва допомога з боку управлінських, методичних служб різних рівнів.

Важливим напрямом національно-патріотичного виховання дошкільника є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дітей дошкільного віку ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння смислу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Значну роль у вихованні дітей відіграють народні традиції – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично і передаються з покоління в покоління (шанувати старших, піклуватися про дітей, відзначати пам'ятні дати тощо). З традиціями тісно пов'язані народні звичаї – усталені правила поведінки; те, що стало звичним, визнаним, необхідним; форма виявлення народної традиції (як вітатися, як ходити в гості та ін.).

Прилучаючись до народознавства, діти поступово утверджуватимуться у думці, що кожен народ, у тому числі й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. При цьому вчитель-логопед повинен не стільки піклуватися про збагачення знань, скільки про їх творче засвоєння, розвиток почуттів дітей. У дошкільному віці вони залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, пізнаючи їх зміст, розвиваючи художні здібності, навички колективної взаємодії [8].

Сучасні концепції національного виховання наголошують на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією і традиціями, на збереженні і збагаченні культури українського народу.

Головним завданням національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку є формування основ національної самосвідомості – відчуття належності до певної нації, яка виявляється в етнічному самовизначенні (віднесенні себе до певної етнічної групи). Основою національної самосвідомості є національно-патріотичні почуття – комплекс емоцій, які фіксують суб'єктивне ставлення людей до своєї нації, її потреб і норм життя, а також до інших народів. Важливо, щоб сформовані у ранньому дитинстві національні-патріотичні почуття, елементи національної свідомості мали моральну спрямованість.

1.2. «Нація народжується біля дитячої колиски», життєвий та педагогічний шлях Софії Русової

Софія Русова – основоположниця української дошкільної педагогіки, визначна громадська та державна діячка, активістка жіночого руху. Через українську позицію та активну діяльність на благо українців царський уряд п'ять разів саджав її до в'язниці, а більшовики заборонили неоціненну наукову та педагогічну спадщину діячки. Саме Софія Русова розробила унікальну концепцію створення української національної системи навчання та виховання.

Не українка за походженням, та українка в душі Софія Русова була переконана – сильною, незалежною та успішною українська нація буде лише тоді, коли з колиски виховуватиме гідних, працелюбних людей, що люблять і плекають свою мову, історію, культуру. А для виховання національно й суспільно свідомих українців, які будуть збагачувати інтелектуальний, духовний, економічний і соціально-політичний потенціал свого народу та держави, потрібна рідна (національна) школа. Вона має виховувати дітей в

ідеях українства за загальними законами розвитку природи та людини. У своїх працях Софія Русова писала: «Такому народові, який не має своєї школи й не дбає про неї, призначені економічні злидні й культурна смерть».

Крім того, згідно з концепцією Русової, надзвичайно важливо виховувати дітей гуманно та морально, постійно залучаючи їх до добрих, корисних і відповідальних справ з наймолодшого віку. Озвучувала Софія Русова й популярну сьогодні ідею індивідуального підходу до кожної дитини, яка має неповторні здібності, можливості й таланти.

Наголошувала вчена і на необхідності розвитку розумової діяльності дітей. Тут вона пропонувала передусім дозволяти дітям розвиватися самостійно в процесі активної природної діяльності, що збагачує особистісний досвід, спонукає робити висновки і власні рішення. Водночас розумовий розвиток дитини має ґрунтуватися на узагальненому досвіді людства, сконцентровано-му в науці, техніці, культурі, мистецтві тощо.

На превеликий жаль, москвинська окупаційна влада змусила «забути» не лише про педагогічні досягнення Софії Русової, але й про її літературознавчий та історичний доробок (в різний час досліджувала творчість та діяльність Шевченка, Сковороди, Квітки-Основ'яненка, Гоголя, Драгоманова, Марка Вовчка, Кобринської, Заньковецької, Олександра Олеся та інших).

Народилася Софія Русова 18 лютого 1856 року у селі Олешня на Чернігівщині в родині полковника шведського походження Федора Ліндфорса та дочки генерал-губернатора Омська, французьки Ганни Жерве. Батьки Софії були відомими меценатами та громадськими діячами, в Олешні збудували церкву та школу, виступали за полегшення умов праці селян та скасування кріпацтва. Коли Софійці було 4 роки, від туберкульозу померла мати, тож ді-вчинку виховував батько та старша сестра Марія. Згодом родина переїхала до Києва, де невдовзі несподівано помер і батько...

У столиці Софія навчалася у Фундуклеївській гімназії, яку закінчила з золотою медаллю. Дівчина могла без труднощів вступити до Петербурзької консерваторії, адже була талановитою піаністкою і співачкою. Проте відмовилася від своєї мрії й вирішила разом із сестрою виховувати двох дітей

померлого брата. Відтак 1871 року, коли Софії було 15 років, дівчата організували перший в Україні дитячий садочок та недільну школу для дорослих. Саме там, на заняттях вечірнього драматичного гуртка, Софія заприятелювала з Михайлом Старицьким, завдяки якому стала членом «Старої громади». Так Софія Ліндфорс влилася в активне й надпотужне середовище титанів українського громадського, культурного та наукового руху, серед яких були Михайло Драгоманов, Іван Нечуй-Левицький, Микола Лисенко, Павло Чубинський, Олена Пчілка та інші.

Тут вона зустріла і свого майбутнього чоловіка, друга та наставника, викладача грецької мови, етнолога та громадського діяча Олександра Русова. Згодом Софія, яка змалку розмовляла французькою, згадувала: «Він першим відкрив мені красу української народної поезії, заговорив українською мовою і без довгих промов і роз'яснень збудив у мені любов до нашого народу, яка вже ніколи не покидала мого серця і кермувала моїми політичними виступами, всією моєю працею довгі літа». 1874 року в Санкт-Петербурзі Софія Ліндфорс і Олександр Русов обвінчалися. Весільним батьком був Микола Лисенко, який подарував нареченій першу в українській професійній музиці фортепіанну рапсодію «Золоті ключі», написану на теми народних пісень.

Невдовзі після одруження Русові поїхали до Праги, де разом з професором Федором Вовком готували до друку перше повне видання Шевченкового «Кобзаря», яке вийшло 1876 року у двох томах. Крім того, завданням Русових було нелегально переправити нецензурного «Кобзаря» в Україну. У Празі подружжя спіткало й нещастя – Софія народила, а через три місяці поховала першу доньку Людмилу. Повернувшись на батьківщину, Русові оселилися в Чернігові, де у них народився син Михайло, а згодом донька Любка.

У Чернігові Софія Русова з чоловіком поринули в громадську та просвітницьку роботу, зокрема за власні кошти придбали міні-друкарню й видавали українські книжки-метелики, а також заснували першу громадську бібліотеку. За це їх разом з малими дітьми ув'язнила царська влада. Відтоді помешкання Русових часто обшукувала царська поліція й увесь час слідкувала

за родиною. Та Софію це не зупинило, і вона заснувала кілька приватних дитячих садків, де працювала вихователькою, а також організувала й вела вечірні курси в Чернігові та рідній Олешні. Крім того, жінка закінчила курси фельдшерів, лікувала селян травами і приймала пологи.

Через постійні переслідування влади Русові часто переїжджали, проте всюди активно долучалися до громадської роботи. Софія зокрема влаштувала народні читання, організувала роботу дошкільних закладів і таємних шкіл, писала підручники, упорядковувала лекції, друкувала статті. За ці «злочини» майже в кожному місті її ув'язнювали. Відтак Софія Русова сиділа в Одесі, де складала каталоги української літератури, в Лукв'янівській в'язниці в Києві, а також в харківській в'язниці, де 1895 року народила сина Юрія. З сім'єю жила й у Херсоні та Полтаві, де 1902 року її знову арештували й вислали з міста. Тож наступним етапом в житті Русових стало перебування в Петербурзі, де Софія працювала вчителькою, брала участь у створенні учительських спілок, а також написала низку статей на захист української мови та освіти. Взагалі приїзд Русових до Петербурга, як згадували їхні сучасники, відчутно пожвавив життя тутешньої української громади, адже помешкання Софії та Олександра стало осередком активності й діяльності українства. З часом родина таки повернулася до Києва.

В українській столиці Софія Русова продовжила активну громадську й педагогічну діяльність, викладала французьку мову в Комерційному інституті, музику в Київському кадетському корпусі та читала курс дошкільного виховання у Фребелівському інституті, видала «Український буквар» (1909). З 1910 р. редагувала перший український педагогічний журнал «Світло», де за чотири роки опублікувала понад 100 своїх статей, розвідок і рецензій.

А 1917 року Софію Русову обрали представником просвітницьких організацій до Центральної Ради, також вона очолила Департамент дошкільної і позашкільної освіти Генерального секретарства (міністерства) освіти УНР, проводила дерусифікацію шкіл, готувала видання українських підручників. Цього ж року вона провела II Всеукраїнський професійний учительський з'їзд, стала співзасновником Педагогічної академії для підготовки учителів

українознавства, активно долучалася до організації й діяльності українського жіночого руху.

На початку 1919 року Софію Русову разом з українським урядом евакуювали до Кам'янця-Подільського, де в місцевому університеті на запрошення ректора Івана Огієнка вона читала лекції з педагогіки. Крім того, в Кам'янці-Подільському була створена перша Українська національна жіноча рада, яку до 1938 року (вже в еміграції) очолювала саме Софія Русова. Основне завдання організації полягало у вихованні української жінки майбутнього – національно свідомої, культурної, прогресивної, незалежної соціально та економічно. До того ж в останні роки існування УНР Софія Русова працювала в Червоному Хресті, рятуючи життя українських вояків.

Після утвердження в Києві більшовицької влади Софія Русова зрозуміла, що ніколи не зможе повернутися в столицю й далі розвивати національну школу в уже окупованій Україні. Тож разом з онукою Олею 1922 року емігрує за Збруч і врешті знову опиняється в Празі. На еміграції Софія Федорівна прагнула зберігати й примножувати національну культуру на чужині й працювала передусім на благо українців-емігрантів – під її керівництвом створили український сиротинець, відкрили шевські майстерні, аби українські жінки мали роботу, організували лікування та навчання дітей, надавали правову допомогу українським емігрантам та полоненим, шукали для них житло тощо. На той час Софія Русова була вже досить відомою діячкою і педагогом в Європі, часто виступала на міжнародних симпозіумах та конференціях, тож її особливе завдання полягало в пропаганді ідеї незалежної України серед європейських діячів.

Надзвичайно плідною була й тогочасна наукова та педагогічна діяльність Софії Русової. У 65 років вона отримала високе звання професора педагогіки Українського педагогічного інституту ім. Драгоманова у Празі, була співавтором численних наукових і популярних журналів, видала понад десяток підручників з педагогіки («Дошкільне виховання», «Перша читанка для дорослих: для вечірніх та недільних шкіл», «Методика колективного читання», «Сучасні течії в новій педагогіці», «Роль жінки в дошкільному вихованні»,

«Дещо про дефективних дітей», «Моральні завдання сучасної школи» та ін.), а також з географії та французької мови. Останні роки життя, були дуже важкими для Софії Федорівни, яка жила вкрай бідно, була самотньою й невимовно тужила за Україною. Та до смерті виховувала й навчала дорослих і дітей, бо вірила: «В наші часи бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором життя України, бути апостолом Правди і Науки».

1.3. Мова – генетичний код нації

Без мови немає народу. Саме тому завойовники завжди спрямовують перший удар проти мови підкореного народу та проти захисників мови, культури, волі. А далі можна вже безкарно поглинути цей народ і заволодіти всіма його скарбами...

Однією з держав, які протягом віків зазнали наймасштабніших, спланованих на державному рівні нищівних ударів по своїй мові та культурі, була Україна.

За свідченням сирійського архідиякона-мандрівника Павла Алеппського [2], ще 1652 року в Україні, незважаючи на безперервні війни, спустошливі татарські набіги та жорстокий режим Польщі, грамоту знали навіть сільські діти та жінки; активно діяли парафіяльні школи, колегіуми, академія (перший у Східній Європі університет!), тоді як у Московії не було ще жодної середньої школи. Переписи 1740 – 1748 рр. свідчать, що в семи полках Гетьманщини було більше тисячі шкіл, і майже всі з них – із викладанням тодішньою українською мовою. Проте вже 1897 року перепис показав, що найбільш не письменний народ у Російській імперії – українці.

Упродовж сторіччя Україна зазнавала від своїх найближчих сусідів спланованих і жахливих своїми наслідками акцій геноциду, голодомору, лінгвоциду й денаціоналізації. На найвищому державному рівні видавалися закони, постанови та розпорядження про заборону, викорінення й асиміляцію української мови.

Яку ж незламну силу потрібно було мати, щоб усе це перенести – і вижити!..

В умовах тотального нищення наша національна культура раз у раз воскресала з попелу: попри заборони та репресії, українці відкривали школи, упорядковували словники та підручники, створювали літературні шедеври, писали наукові праці тощо.

І донині, вже у формально незалежній Україні, нашу мову зумисно обмежували, а правду про утиски та репресії затемнювали, а той відверто

лжесвідчили, що жодних репресій проти української культури й духовності ніколи не було.

Водночас це й пояснює, чому багато сучасних українців такі необізнані у власній історії; так легко віддають на поталу й на посміх унікальну мову своєї землі – одну з найдавніших і найбагатших слов'янських мов; чому не знають свого роду, не шанують героїв та оборонців рідного краю; позбавлені природного почуття любові до Батьківщини, яку Господь довірив нам плекати й захищати.

Сьогодні українська мова – це мова нескореної нації, яка відстоює свою гідність та незалежність.

Українська мова – це дух народу, його совість, чинник його поступу вперед, поза національною мовою зникає неповторний колорит народу, нівелюється специфіка освоєння багатств світу. Ніде цивілізація не відбивається так точно, як у мові, якщо ми недосконало знаємо мову, або вона сама недосконала, то недосконала й цивілізація.

Занепокоєння щодо сучасного стану, у якому перебуває українська мова, звучить з вуст небайдужих, національно свідомих діячів культури, науки, народних обранців. Утративши свою мову, народ гине як окрема історична величина і стає населенням, контингентом, електоратом, біомасою тощо. У своїх працях німецький мовознавець В. Гумбольдт зазначав, що «...своєрідність мови впливає на сутність нації, як тієї, яка розмовляє нею, так і тієї, якій вона чужа, тому уважне вивчення мови повинно включати в себе все, що історія й філософія пов'язує із внутрішнім світом людини» [8].

Виховувати в собі повагу до мови, якою спілкуємося, це, передусім, шанувати себе, виявляти повагу до народу, його історії, культури. Адже мова – своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування.

Народ творить мову, мова творить народ. Стосовно долі української мови слухним видається попередження Ю. Шевельова: «Чи багато з тих, хто активно оперує мовою, усвідомлює, що мова перебуває сьогодні на критичному роздоріжжі, не лише в тому – бути їй чи не бути, а й у виборі своєї майбутньої структури, і кожний із нас, вибираючи ті слова й форми, голосує за те, якою

вона буде структурно. Ми, звичайно, не уявляємо собі, наскільки кожен із нас відповідальний за те, якою буде мова майбутнього, хай у безконечно малій дозі» [11].

Молитва до мови

Мово! З чорнозему, рясту, любистку, м'яти, євшан-зілля, з роси, дніпровської води, від зорі і місяця народжена!

Мово! Мудра Берегине, що не давала погаснути земному вогнищу роду нашого і тримала народ на небесному Олімпі волелюбності, слави і гордого духу.

Мово! Велична молитва наша у своїй нероздільній трійці, що еси Ти і Бог-Любов, і Бог-Віра, і Бог-Надія. То ж стояла ти на чатах коло вівтаря нашого національного храму й не впускала туди злого духа виродження, злого духа скверноти, злого духа ганьби. І висвячувала душу козацького роду. І множила край веселий, святоруський і люд, хрещений талантами, невмирущим вогнем пісень, і наповнювала душі Божим сяйвом золотисто-небесним, бо то кольори духовності і Божого знамення.

Мово моя! Дзвонкова кринице на середохресній дорозі нашої долі.

Твої джерела б'ють десь від магми, тому й вогненна така. Тож зцілювала ти втомлених духом, давала силу, здоров'я, довгий вік і навіть безсмертя, що пили Тебе. І невмирущими ставали ті, що молилися на дароване Тобою Слово.

Стою перед Тобою на коліна і за всіх благаю: прости нас, грішних, і повернися до нашої хати, звідки Тебе було вигнано, вернись до краю, де «чорніше чорної землі блукають люди». То чорнобильські лики чорнобильської України, покарані Всевишнім за безпам'ятство.

Прости! Воскресни! Повернися! Возродися! Забувай віщим і вічним Словом від лісів – до моря, від гір – до степів. Освіти від мороку і освяти святоруську землю. Русь-Україну возвелич! Порятуй народ її на віки!

Продовження за посиланням:

<https://drive.google.com/file/d/1vCUo9AbyQfHsT5sqFChbeevsXFCpQlkA/view?usp>

[≡sharing](#)